

CUVÂNT-ÎNAINTE

Volumul *Demografia României* constituie cea mai completă abordare de până acum a evoluției și caracteristicilor populației și a fenomenelor demografice în România pe toată întinderea secolului XX și în primele două decenii ale secolului XXI. În această lungă perioadă România a parcurs cele mai importante faze istorice ale modernizării sale și ale așezării statornice într-o Europă care a cunoscut și ea schimbări majore în fizionomia geo-politică și în evoluțiile demografice.

Lucrarea tratează populația și fenomenele demografice în trei perioade distincte: de la Marea Unire la al Doilea Război Mondial, perioada 1946–1989 și perioada 1990–2018. Evoluțiilor din cele trei perioade li se adaugă o evaluare a situației demografice a țării în anii celui de al Doilea Război Mondial, în lumina datelor disponibile. La prima dintre perioade sunt analizate și evoluțiile demografice din primele două decenii ale secolului al XX-lea și chiar din ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea, tabloul populației României întregite la 1918 fiind rezultatul marilor dezvoltări și acumulări demografice încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Realitățile demografice din cele trei perioade, diferite prin context economic, social și politic, se disting prin mari particularități de nivel, caracteristici, factori și mecanisme cauzale și implicații. În prima perioadă, cea a României Mari, domină creșterea demografică extrem de ridicată, provenită dintr-o vitalitate de excepție dar temperată de efectele unei mari mortalități, îndeosebi cea din primul an de viață. În cea de-a doua perioadă, a vechiului regim, dezvoltările demografice sunt extrem de complexe, diferite ca factori și mecanisme cauzale, în care celor economici și sociali li se alătură o politică brutală și forțată în domeniul populației. Perioada edificării statului de drept și a economiei de piață a cunoscut și cunoaște cele mai negative evoluții din istoria demografică a țării, dominate de instalarea și consolidarea declinului populației, printr-o masivă emigrație și scădere naturală. Aproape 30 de ani de declin. Perspectivele sunt dramatice și prezentate în lucrare cu date și argumente multiple, ca și nevoia reducerii dimensiunii declinului și a ritmului de depopulare a țării.

Două mari dificultăți ne-au stat în față și au impus mari eforturi de identificare și folosire a unor soluții realiste și adecvate. Din păcate, România nu are o serie oficială de date demografice, publicate, care să acopere întreg secolul al XX-lea și mergând chiar mai departe în timp, în deceniile secolului al XIX-lea. Mă refer la o serie completă de date omogene, satisfăcând criteriile de comparabilitate și fiabilitate. Datele oficiale publicate după al Doilea Război Mondial, începând cu ediția 1957 a

Anuarului statistic, au drept an inițial anul 1930. Datele publicate de Institutul Central de Statistică în edițiile 1935 și 1936, 1937 și 1938, 1939 și 1940 ale anuarelor statistice ale României, ediții concepute și coordonate direct de ilustrul statistician Sabin Manuila, directorul institutului (înființat în anul 1936), cuprind capitole consistente dedicate populației, în extindere considerabilă de la o ediție la alta a numărului de indicatori publicați și a gradului de detaliere în profil teritorial, acoperind anii 1919–1939. Sunt publicate și date asupra numărului populației înainte de anul 1919, pentru anii 1860–1915, la teritoriile din anii 1860–1878, 1879, 1880–1912 și 1913–1915. Datele se referă la populația *probabilă*. Alte surse valoroase de date sunt lucrări publicate (ori republicate) în perioada interbelică sub semnăturile unor renumiți statisticieni și demografi: Leonida Colescu, Sabin Manuila, D.C. Georgescu, Petre Râmneanțu, I. Scărlătescu. În analiza populației și a mișcării naturale a acesteia în perioada 1919–1939 pe teritoriul României întregite s-au folosit date din sursele menționate.

În anuarul statistic al României nu sunt publicate date asupra populației și mișcării naturale din anii celui de al Doilea Război Mondial. Dificultățile s-au dovedit insurmontabile pentru cunoașterea fenomenelor demografice referitoare la întreaga populație, a mortalității îndeosebi, în contextul războiului și tot ce a însemnat acesta pentru România. Există însă date estimative asupra populației și mișcării naturale pentru anii 1941–1945 publicate de Institutul Central de Statistică în revista *Comunicări statistice*, publicație care a apărut în numai 19 numere în anii 1945–1948. În două dintre aceste numere ale revistei sunt publicate date asupra populației și mișcării naturale în anii 1939–1945 și 1936–1946, provenite din înregistrările la oficiile de stare civilă a evenimentelor demografice întâmplate pe teritoriul țării. Datele pe anii 1941–1945 sunt preluate în lucrare. Prudență și rezerve se impun însă în evaluarea acestor date.

Analiza populației și a fenomenelor demografice în cei 100 de ani de la Marea Unire impune folosirea atât a seriei de date din ediția pe anii 1939 și 1940 a Anuarului statistic publicat de Institutul Central de Statistică, cât și a celor publicate după război de instituția națională de statistică, cu toate neajunsurile unei comparabilități afectate de reducerea suprafeței țării cu aproape 20% după al Doilea Război Mondial, în urma samavolnicelor răpiri de teritorii românești în anul 1940. Chiar dacă teritoriile de referință sunt diferite, analiza are valoare incontestabilă în cunoașterea realităților demografice ale României întregite, a marilor diferențe teritoriale, la nivel de provincii istorice și medii sociale, dar și a locului României în Europa în perioada dintre cele două războaie mondiale, într-un context de profunde schimbări survenite în demografia țărilor europene după prima conflagrație mondială. Unii indicatori demografici își păstrează într-o anumită măsură relevanța în compararea evoluțiilor din perioada de după al Doilea Război Mondial cu cele de la Marea Unire până la război. Amintitele date publicate în anul 1957, pentru anii 1930–1940 la teritoriul de după război al țării, aduc un plus de cunoaștere, măresc

dimensiunea comparativă, dar perioada este mult prea scurtă pentru a desprinde tendințe și dezvoltări durabile.

Plasarea evoluțiilor demografice de după al Doilea Război Mondial într-o perspectivă istorică de mare întindere, cum este prima jumătate a secolului al XX-lea și chiar ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, suferă însă de o comparabilitate redusă a datelor demografice, într-o perioadă istorică în care atât pe plan economic și social, dar și demografic, România a cunoscut modificări majore. Nu sunt date oficiale publicate de instituția națională de statistică asupra populației și fenomenelor demografice înainte de anul 1930 referitoare la teritoriul actual al țării, dar ele există și vor fi folosite în această lucrare. Este vorba de două serii de date asupra populației și mișcării naturale înainte de anul 1930, una dintre ele fiind publicată de autor, iar cea de-a doua, mai valoroasă, rămânând neglijată și aproape necunoscută.

Datele din prima serie au fost publicate în Revista de Statistică în anul 1962 de profesorul George Retegan, ilustru specialist în demografie istorică și cuprind numărul populației, numărul populației feminine în vârstă de 15–49 ani, numărul născuților vii, rata natalității, rata fertilității generale în anii 1900–1960. Pentru unii ani datele sunt și pe medii sociale. Datele publicate de George Retegan compun *Seria Retegan–1962*. A doua serie de date asupra populației și mișcării naturale acoperă perioada 1871–1929 și se referă la numărul populației, numărul născuților vii, al deceselor, al căsătoriilor și la ratele celor trei fenomene demografice. Operațiunile de reconstituire au fost efectuate la Direcția Centrală de Statistică și finalizate în a doua parte a anilor 1960. Datele rezultate – constituind *Seria DCS-1968* – nu au fost publicate de instituția națională de statistică. Valoarea de excepție a datelor din această serie constă nu numai în acoperirea unei perioade lungi de timp din istoria demografică a țării la sfârșit de secol XIX și început de secol XX (1871–1929), ci și în faptul că pentru anii 1871–1918 datele se referă la Vechea Românie, Vechiul Regat și la Transilvania. Lucrările de reconstituire efectuate în anii 1950–1960 la Direcția Centrală de Statistică le-au continuat de fapt pe cele începute după război la Institutul Central de Statistică sub directa coordonare și supervizare a lui Anton Golopenția (director al Oficiului de Studii al institutului în anii 1942–1947). Datele publicate în ediția 1957 a Anuarului statistic asupra populației și a mișcării naturale în anii 1930–1940 referitoare la teritoriul de după război al țării sunt primele rezultate ale acestor activități de reconstituire.

Între cele două serii de date există o foarte bună coerență și chiar similitudini (George Retegan a participat la reconstituirile efectuate la Institutul Central de Statistică până în anul 1950 și le-a continuat ulterior). Există informații și semne potrivit cărora ambele serii de date sunt rezultatul utilizării unor surse comune de date primare și al unui demers metodologic similar, în ambele arii fiind prezentă viziunea lui Anton Golopenția.

Valoroasele date asupra populației înainte de anul 1930, referitoare la teritoriul actual al țării, nu au fost publicate de instituția națională de statistică. Ar putea fi intuite motivații pentru trecut, dar nu și pentru situația actuală. România nu

este o țară europeană având date demografice de mare întindere în timp și bogate în caracteristici. Zbuciumata istorie a țării între mijlocul secolelor al XIX-lea și al XX-lea ar putea explica situația. Nepublicarea datelor din *Seria DCS-1968* lasă impresia că istoria demografică a României este cunoscută doar începând cu anul 1930. Mai mult, fără date demografice omogene acoperind primele trei decenii ale secolului XX și cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este defavorizată cunoașterea istoriei sociale și economice a țării în perspectivă comparativă – folosind date unitare de populație, pe de o parte, și date referitoare la teritoriul țării din anii 1860–1878, 1879, 1880–1912 și 1913–1915, pe de altă parte.

Datele din *Seria DCS-1968* își arată coerența în comparație cu cele mai importante serii de informații statistice publicate asupra populației țării în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea: datele publicate de Institutul Central de Statistică în Anuarul statistic pe anii 1939 și 1940 asupra populației în perioada 1860–1939 (*Seria ICS-1940*), reluate în unele studii apărute după anul 1989, și datele publicate de profesorul George Retegan pentru anii 1900–1960. Unele detalii și aprecieri asupra originii lucrărilor de reconstituire din seriile *Retegan-1962* și *DCS-1968*, asupra rezultatelor și diferențelor în raport cu *Seria ICS-1940*, sunt prezentate în secțiunea INTRODUCERE.

În mod inevitabil, în elaborarea unei serii de date acoperind o perioadă lungă de timp din istoria țării, s-au folosit estimări și ajustări, atât în seria Institutului Central de Statistică, cât și în *Seria DCS-1968*, operațiuni impuse de perioadele diferite ca lungime între recensămintele populației (cele efectuate în anii 1860, 1899, 1912 și 1930), rezultatele acestora constituind bornele majore ale determinării numărului populației în anii inter- și post-censitari prin introducerea componentelor de mișcare naturală a populației. Și aceste componente pot avea erori de cuprindere a evenimentelor demografice. Ajustările și estimările sunt însă, oriunde, instrumente indispensabile în marile lucrări de reconstituire.

Datele din *Seria DCS-1968*, alături de cele publicate pentru anii 1930–2016 și de estimările pentru anii 2017 și 2018, folosite în această lucrare, compun cadrul unic de studiere unitară a istoriei demografice a României pe întinderea unui secol și jumătate. Într-un astfel de cadru istoric, datele aduc o altă lumină asupra declanșării și caracteristicilor *tranziției demografice* în țara noastră, prin reliefarea importanțelor particularități ale natalității și mortalității în Vechiul Regat și în Transilvania în perioada 1871–1929.

Oricât ar părea de ciudat, formarea echipei de autori s-a dovedit o întreprindere de mare dificultate și îngrijorătoare prin mesaj. Elaborarea lucrării impunea specialiști de anvergură în analiza unitară și coerentă a populației și a fenomenelor demografice pe întinderea celor 100 de ani, specialiști având o operă științifică de valoare și semnificativă pentru proiectul *Demografia României*. Au plecat dintre noi după anul 1990 demografi de mare autoritate și înalt profesionalism. Academicianul Vladimir Trebici și profesorul George Retegan sunt cei mai cunoscuți. A plecat și profesorul Mihai Țarcă, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, autor

al unor valoroase manuale, al unui tratat și al unui dicționar multilingv de demografie. Cei care au fost și mai sunt încă statornic dedicați demografiei, având o îndelungată și recunoscută activitate științifică și vizibilitate internațională, au rămas doar câțiva. Viitorul cercetării demografice românești se conturează a fi sumbru, ca și perspectivele populației țării.

Lucrarea poate constitui un punct de plecare și oferi repere, sperăm valoroase, pentru alte abordări ale demografiei României de la începutul secolului al XX-lea și până astăzi.

Se cuvine să mulțumesc colegilor de echipă pentru valoroasele lor contribuții. Opiniile lor au fost pe deplin respectate.

Toți autorii adresăm mulțumiri Academiei Române pentru includerea volumului *Demografia României* în prestigioasa serie *Civilizația Românească*.

Vasile GHEȚĂU
Coordonator al volumului